

Practoraat Versterken Leerproces

Versterken leer- en werkklimaat met SWPBS bij team Bouw & Afbouw

Naomi Tielemans- Roelofs, docent-onderzoeker
Inge Zweers, practor

Docenten van de opleidingen Bouw & Afbouw op ROC van Twente hebben moeite om studenten die starten aan een Beroeps Begeleidende Leerweg (BBL) opleiding niveau 2 goed te begeleiden en in de leermodus te krijgen. Studenten lijken ongemotiveerd en een relatief hoog percentage verlaat de opleiding zonder diploma en zonder goede kansen op de arbeidsmarkt. Docenten ervaren minder werkplezier en hoge werkdruk. Een potentiële aanpak die het team Bouw & Afbouw kan helpen om het ondersteuningsaanbod voor studenten op de BBL-opleidingen effectief en efficiënt te organiseren en eveneens de werkdruk in het team te verminderen is SchoolWide Positive Behavior Support (SWPBS). Hoewel onderzoek in het basisonderwijs een afname van probleemgedrag en een groei van sociale competenties van leerlingen laat zien na de implementatie van SWPBS, is de effectiviteit van SWPBS in het mbo niet onderzocht (Kennisrotonde, 2018). Omdat SWPBS een veelbelovende aanpak lijkt, maar implementatie duurzame investeringen vraagt van het team, verkennen we in het huidige onderzoeksproject in hoeverre de aanpak SWPBS aansluit bij de uitdagingen die het team ervaart.

Docenten van de opleidingen Bouw & Afbouw op ROC van Twente ervaren de doelgroep studenten die starten aan een Beroeps Begeleidende Leerweg (BBL) opleiding niveau 2 als complex wat betreft hun schoolbaarheid. Studenten in deze BBL-opleidingen werken vier dagen in de week en volgen één dag per week onderwijs op school. Ze leren dus met name in de praktijk, door zelf te doen en te ervaren, en ontvangen hiervoor salaris van hun werkgever.

Docenten die de BBL-studenten één dag per week lesgeven op school hebben de indruk dat ze in de afgelopen jaren steeds meer uitdagingen tegenkomen bij het lesgeven aan deze doelgroep. Allereerst lijken nieuwe studenten met steeds meer en complexere problematiek aan hun opleiding te beginnen. De studenten hebben bijvoorbeeld een moeilijke thuissituatie of er speelt persoonlijke problematiek, waardoor het moeilijk is om studenten te bereiken en in de opleiding te begeleiden. Uit landelijk onderzoek blijkt dat de problematiek onder BBL niveau 2 studenten inderdaad is toegenomen (NJI/ECBO, 2023; Kennisrotonde, 2020).

Daarnaast vraagt de arbeidsmarkt van het onderwijs om 'volwaardige medewerkers' af te leveren, maar de startende BBL-studenten hebben onvoldoende werknemerservaringen en weten niet exact wat er van hen wordt verwacht (Ferm et al, 2018). Verder speelt bij de opleidingen Bouw & Afbouw nog een andere uitdaging. Door het kleine aantal studenten dat soms is ingeschreven in een opleiding, zitten studenten van verschillende opleidingen (bijvoorbeeld schilders, metselaars en stukadoors) soms bij elkaar in één klas.

Docenten moeten dus differentiëren op opleidingsinhoud, leerniveau, leergedrag en persoonlijke situatie van de studenten en dat is niet haalbaar. Daar komt bij dat ook het aantal te begeleiden studenten per docent hoog is en dat er niet altijd duidelijke overeenstemming is binnen het team hoe men de student op zowel edagogisch, didactisch dan wel persoonlijk vlak begeleidt.

Bij studenten leiden deze uitdagingen ertoe dat ze hun motivatie kwijtraken en dat velen van hen het onderwijs voortijdig verlaten zonder diploma en met minder goede kansen op de arbeidsmarkt (NJI, 2023; SBB, 2020). Bij docenten van team Bouw & Afbouw

leiden deze uitdagingen tot vermindering van werkplezier en verhoging van de werkdruk, wat hen belemmert in het geven van goed onderwijs.

Om docenten van team Bouw & Afbouw bij deze uitdagingen te ondersteunen, zijn er extra teamdeskundigen ingezet en is er hulp ingeschakeld vanuit het Loopbaancentrum van het ROC van Twente. Het Loopbaancentrum heeft de docenten bij de start van de opleidingen Bouw & Afbouw ondersteund in het begeleiden van de groepsdynamica in de klassen en het inprenten van basisnormen en waarden binnen de opleiding. Het team Bouw & Afbouw wil deze curatieve begeleiding echter graag omzetten naar preventief handelen om zo de effectiviteit van het onderwijs te verhogen.

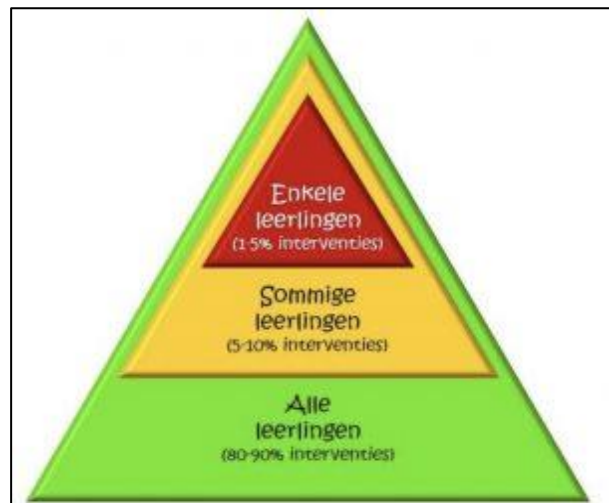
SchoolWide Positive Behavior Support

Een potentiële aanpak die het team Bouw & Afbouw kan helpen om het ondersteuningsaanbod op de opleidingen effectief en efficiënt te organiseren en eveneens de werkdruk in het team te verminderen is SchoolWide Positive Behavior Support (SWPBS). SWPBS zorgt voor een positief schoolklimaat waarin competenties betreffende sociaal gedrag worden bevorderd en gedragsproblematiek wordt teruggedrongen door middel van het belonen van positief gedrag in plaats van het corrigeren van ongewenst gedrag (Kennisrotunde, 2018). Hoewel onderzoek in het basisonderwijs een afname van probleemgedrag en een groei van sociale competenties van leerlingen laat zien, is de effectiviteit van SWPBS in het mbo niet onderzocht (Kennisrotunde, 2018). Binnen de opleidingen Dienstverlening niveau 2 (Helpende zorg en welzijn, Medewerker sport en recreatie en Medewerker facilitaire dienstverlening) van ROC van Twente is er met de implementatie van SWPBS eens start gemaakt en de eerste ervaringen van betrokken docenten zijn positief (Braakhuis & Zweers, 2024).

SWPBS is gebaseerd op vijf grondbeginselen welke samen de kern vormen van de methode (Nelen et al. 2016):

1. *SWPBS staat voor schoolbreed werken in gedeelde waarden.*
Doel is binnen het team tot concrete afspraken te komen wat betreft gewenste waarden en normen binnen de opleiding en commitment van ieder teamlid.
2. *Preventie staat centraal*
Binnen SWPBS wordt gebruik gemaakt van een piramide om de verschillende typen interventies weer te geven (zie Figuur 1). In de groene laag worden generieke interventies ingezet die voor

alle studenten van toepassing zijn. In de gele laag worden gerichte interventies ingezet voor 5 tot 10% van de studenten die een risico lopen op het ontwikkelen van probleemgedrag. Aan hen kan bijvoorbeeld extra ondersteuning worden verleend om ook te kunnen komen tot de gewenste gedragsverwachtingen en zich aan te kunnen passen aan de gestelde waarden en normen. In de rode laag van de piramide worden individuele maatwerk-interventies ingezet voor 1 tot 5 % van studenten die al probleemgedrag laten zien. Voor deze studenten kan extra hulp vanuit de school zelf worden aangeboden, maar ook externe hulpverlening kan worden ingezet, waarin SWPBS centraal blijft staan.

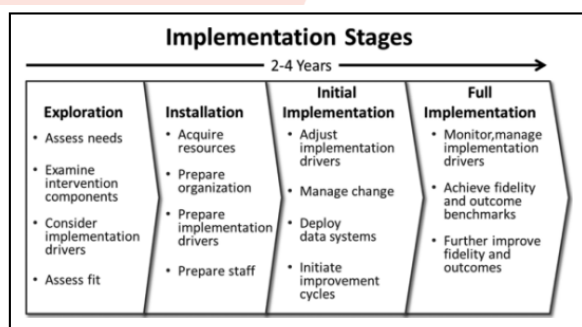
Figuur 1. De preventie Piramide: Een meergelaagd model van ondersteuning (Blonk 2010, afgeleid van www.PBIS.org)

3. *Vanuit gedeelde waarden verwachtingen concreet maken, deze actief aanleren en positief bekrachtigen.*
Dit houdt in dat de afspraken niet alleen in woord kenbaar worden gemaakt, maar ook visueel zichtbaar zijn in en om de onderwijsplek.
4. *Besluitvorming over gedragsbeïnvloeding op basis van data en borging van de aanpak*
Door middel van het registreren van gewenst en ongewenst gedrag wordt vroeg gesignaleerd waar bijgestuurd moet worden en wordt naar oplossingen gezocht.
5. *Er is sprake van partnerschap met studenten, werkveld, ouders en ketenpartners.*
Hoewel het onderwijsteam de visie en waarden voor hun opleiding vaststelt, is het belangrijk om samen te werken met direct bij het onderwijs betrokkenen. In het MBO zijn dat in de eerste plaats de studenten zelf, tot op zekere hoogte hun

ouders en voor BBL-studenten in belangrijke mate de bedrijven waar de BBL-studenten werken.

Implementatie

Het implementeren van een aanpak als SWPBS vraagt nogal wat van een team. Het is geen eenmalige activiteit, maar een continu proces van zorgvuldige organisatorische, personele en materiële aanpassingen onder stevige leiding gedurende een periode van 2-4 jaar (Bertram et al., 2015; Leflot, 2021).

Figuur 2. Implementatiefasen (Bertram et al., 2015)

In Figuur 2 worden de vier fasen weergegeven van implementatie, namelijk exploratie, installatie, initiële implementatie en volledige implementatie (Bertram et al., 2015).

- Fase 1: In de eerste fase van “Exploratie” wordt nagegaan wat de behoeften en noden van de betrokkenen zijn, wordt onderzocht of een team al dan niet start (of later in het proces: doorgaat) met de interventie en wordt nagegaan of er voldoende middelen zijn om de interventie uit te voeren en te behouden op lange termijn.
- Fase 2: In de tweede fase “Installatie” wordt aan alle voorwaarden voldaan welke nodig zijn om de interventie te kunnen uitvoeren. Personeel moet worden voorbereid door middel van training en informatievoorziening, organisatorische uitdagingen moeten worden aangegaan en overige hulpbronnen moeten zijn geactiveerd.
- Fase 3: In de “Initiële implementatie” fase gaat het team aan de slag met de gekozen interventies. Deze fase wordt als meest fragiele gezien, aangezien doorzettingsvermogen nodig is om in deze fase te slagen. Het is van belang dat de interventie volledig wordt ondersteund door het team en dat behaalde resultaten worden gevierd.
- Fase 4: Deze fase van “Volledige implementatie” is behaald als de nieuwe interventie in een team volledig wordt ingezet en niet terug wordt gevallen op oude werkwijzen. In praktijk is deze fase moeilijk te realiseren en ondersteuning hierbij is noodzakelijk (NIRN, 2013).

Omdat SWPBS een veelbelovende aanpak lijkt, maar implementatie duurzame investeringen vraagt van het

team, verkennen we in het huidige onderzoeksproject in hoeverre de aanpak SWPBS aansluit bij de uitdagingen die het team Bouw & Afbouw ervaart.

Onderzoeksvragen

1. Hoe wordt de huidige onderwijssituatie op de opleidingen Bouw & Afbouw ervaren door de betrokkenen?
 - a. Wat laten beschikbare schooladministratieve data zien t.a.v. de huidige onderwijssituatie en studentenpopulatie van de BBL-opleidingen Bouw & Afbouw?
 - b. Hoe ervaren BBL-studenten hun opleiding?
 - c. Hoe ervaren medewerkers (docenten en manager onderwijs) de huidige onderwijssituatie op de opleidingen Bouw & Afbouw?
2. In hoeverre sluit de aanpak Schoolwide Positive Behavior Support aan bij de uitdagingen die team Bouw & Afbouw ervaart?
3. Wat zijn de eerste ervaringen van docenten en studenten met het gebruik van SWPBS?
 - a. Is er voldoende draagvlak om SWPBS systematisch en planmatig in te voeren met team Bouw & Afbouw?

Methoden

Participanten

Team Bouw & Afbouw bestaat uit 28 docenten die samen het onderwijs van 26 verschillende – voornamelijk BBL – opleidingen aanbieden aan 750 studenten, verdeeld over 5 locaties (Almelo, HengeloTechniekhuis, HengeloRibo, Rijssen en Vroomshoop). In dit onderzoek wordt de locatie HengeloRibo buiten beschouwing gelaten. Middels een aankondiging in de teamnieuwsbrief en een presentatie in een teamvergadering is het gehele team Bouw & Afbouw door de manager onderwijs en de onderzoekers geïnformeerd over het onderzoeksproject. Aangezien het volledige team gezamenlijk gaat verkennen in hoeverre SPWBS aansluit bij de uitdagingen die het team ervaart, zullen alle studenten op de aangegeven 4 locaties (n = 703) en alle 28 docenten van de 4 locaties deelnemen aan het onderzoek.

Procedure en meetinstrumenten

Allereerst zijn de schooladministratieve data van schooljaar 2021-2022, 2022-2023, 2023-2024 en start 2024-2025 opgevraagd van de opleidingen die op de 5 betrokken locaties worden verzorgd. De docent-onderzoeker analyseert in- en uitstroomgegevens, studentcapaciteiten en -begeleidingsbehoeften (o.a.

Onderzoeksvoorstel

AMN-test) en schoolaanwezigheidsgegevens om een beeld te krijgen van de huidige onderwijssituatie en studentenpopulatie van de opleidingen Bouw & Afbouw.

Een afvaardiging van vier klassen op vier verschillende leslocaties (Almelo, HengeloTechniekhuis, Rijssen en Vroomshoop), waar het begeleiden van studenten als het meest complex wordt ervaren, zullen in de periode januari t/m maart 2025 worden gehackt (zie voor meer informatie: Hack Je Les©, Loth & Cnossen, 2018). In een 'gehackte' les zetten twee 'hackers' de reguliere les een uurtje stop. Studenten bespreken in de klas in het bijzijn van de docent, onder leiding van twee 'hackers', wat zij voor ogen hebben met hun onderwijs. De hackers faciliteren een open en veilig feedbackgesprek. Aan het einde van het lesuur heeft de klas concrete actieplannen opgesteld, waarmee de studenten onder begeleiding van hun studieloopbaanbegeleider zelf actie ondernemen om hun eigen onderwijs te verbeteren. Daarnaast wordt hun lijst met feedbackpunten gedeeld met het onderwijsteam. De resultaten van deze gehackte lessen worden gebruikt om in kaart te brengen hoe studenten hun opleiding ervaren.

Daarnaast interviewt de docent-onderzoeker zes docenten, om een beeld te krijgen van hoe zij het actuele onderwijs aan de BBL-studenten ervaren. Deze zes docenten zijn werkzaam op vier verschillende locaties (Almelo, HengeloTechniekhuis, Rijssen en Vroomshoop) en geven les in generieke vakken, beroepsspecifieke vakken of praktijkvakken. Daarnaast vinden er gesprekken plaats met de twee teamdeskundigen en de Manager Onderwijs voor een zo breed mogelijk beeld van het perspectief van de docent op de beginsituatie van de opleiding bij aanvang van het onderzoek, maar ook op de vaardigheden en gereedschappen die zij nog missen om de huidige studentenpopulatie beter te kunnen begeleiden. "Tegen welke complexe begeleidingssituaties in niveau 2 BBL klassen loop je als docent/ begeleider aan?" en "Welke ondersteuningsbehoefte heb je als docent van de BBL niveau 2 klassen?" zijn voorbeeldvragen om erachter te komen wat er speelt bij de teamleden. Deze manier van het bespreken van noden van alle betrokkenen in de situatie zal ook bijdragen aan de mogelijkheden om mogelijke innovaties in het team te implementeren (Leflot, G, 2021).

Om te onderzoeken in hoeverre de aanpak Schoolwide Positive Behavior Support aansluit bij de uitdagingen die team Bouw & Afbouw ervaart, is een afvaardiging van vier docenten, werkzaam op dezelfde vier locaties, aangesteld als 'ambassadeursgroep SWPBS'. Zij verkennen in de periode januari t/m april 2025 wat de interventie SWPBS inhoudt. Ze brengen een bezoek aan een ROC team dat al met de implementatie van PBS

gestart is. Ze gaan in gesprek met een externe SWPBS coach om te kijken in hoeverre deze aanpak aansluit bij de uitdagingen die team Bouw & Afbouw ervaart. En ze onderzoeken of er voldoende draagvlak is in het team om in schooljaar 2025-2026 met SWPBS te gaan experimenteren. Tijdens een teambrede studiedag in april 2025 presenteren de betrokken SWPBS collega's en de externe SWPBS coach hun bevindingen aan het gehele team Bouw & Afbouw en nemen zij gezamenlijk een besluit of ze in schooljaar 2025-2026 met de interventie SWPBS willen gaan experimenteren.

De docent-onderzoeker ondersteunt deze verkenning door met de Tiered Fidelity Inventory (McIntosh et al., 2017) in kaart te brengen in hoeverre kenmerkende elementen en standaardprocedures van de interventie SWPBS al beginnend op de betrokken locaties aanwezig zijn.

Enkel als het team besluit in schooljaar 2025-2026 met de interventie SWPBS te gaan experimenteren, onderzoekt de docent-onderzoeker in het betreffende schooljaar middels interviews met studenten en docenten, het afnemen van de Tiered Fidelity Inventory (McIntosh et al., 2017) en het verzamelen van schooladministratieve data (o.a. schoolaanwezigheidsgegevens en incidentregistraties) de eerste ervaringen van team Bouw & Afbouw met het gebruik van SWPBS. De onderzoeksresultaten zullen dan wederom tijdens een teamstudiedag gepresenteerd worden, waarna het team Bouw & Afbouw gezamenlijk een besluit neemt of ze de interventie SWPBS in schooljaar 2026-2027 systematisch en planmatig willen gaan invoeren.

Verwachte opbrengsten

Beoogde resultaten van het onderzoek:

1. Inzicht in hoe de huidige onderwijssituatie in de BBL-opleidingen Bouw & Afbouw wordt ervaren door studenten en docenten;
2. Inzicht in de mate waarin de aanpak SWPBS volgens het team Bouw & Afbouw aansluit bij de uitdagingen die zij ervaren;

En indien het team Bouw & Afbouw op basis van bovenstaande inzichten besluit met de aanpak SWPBS te gaan experimenteren (d.w.z. beginnende implementatie):

3. Inzicht in het (beginnende) implementatieproces van SWPBS bij de BBL-opleidingen Bouw & Afbouw;
4. Inzicht in de gebruikerservaringen van studenten en docenten Bouw & Afbouw met de aanpak SWPBS.

Beoogde resultaten van (volledige) implementatie van SWPBS:

5. Realiseren van een positieve en veilige schoolomgeving waarin studenten zich ondersteund en gewaardeerd voelen; Het aanzetten van studenten tot positieve veranderingen ten opzichte van de gedragsverwachtingen vanuit de opleiding en gedragsproblematiek zal worden teruggedrongen.
6. Verhoogde motivatie en betrokkenheid bij het leren door een positieve schoolomgeving te creëren en gedragsverwachtingen te verduidelijken;
7. Vermindering van probleemgedrag, incidenten en verbeterde discipline binnen de school;
8. Verminderde werkdruk en toegenomen werkplezier onder docenten;
9. Een cultuurverandering binnen het team van curatief naar preventief handelen. In plaats van studenten te gaan begeleiden als er al problemen zijn ontstaan tijdens het volgen van de opleiding, kan er vóór escalatie al gehandeld worden.

Literatuur

- Braakhuis, A. & Zweers, I. (2024). Schoolwide Positive Behavior Support in het mbo. *Profiel*, #07, pp. 10-14.
- Cnossen, F., & Loth, B., (2019). Hack je les. Zwolle.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior*. Berlin: Springer Science & Business Media. <https://doi.org/10.1007/978-1-4899-2271-7>
- Kamstra J. en Neelen M., PBS Praktijkboek Bouwen aan een Waarde(n)volle school, 2023.
- Kennisrotonde. (2016). *Wat is er bekend over de didactische strategieën waarmee docenten de motivatie en leergierigheid bij mbo studenten positief kunnen beïnvloeden?*, KR007. www.kennisrotonde.nl/sites/kennisrotonde/files/media-files/pdf_voor_website-kennisrotonde-antwoord_vraag-007-update2024.pdf
- Kennisrotonde. (2018) *Bevordert de inzet van School-Wide Positive Behavior Support het studiesucces van studenten in het mbo?* KR.418, Kennisrotonde. www.kennisrotonde.nl/vraag-en-antwoord/invloed-pbs-studiesucces
- Kennisrotonde, 2020. Wat is de effectiviteit van pedagogische strategieën op de leerprestaties van mbo niveau 1 en 2 studenten?, KR. 822 www.kennisrotonde.nl/vraag-en-antwoord/effectiviteit-pedagogische-strategieen-op-leerprestaties-van-mbo-studenten-niveau-1-en-2
- Kennisrotonde. (2023). *Is zelfregulerend leren te onderwijzen in het mbo?* KR.1543, Kennisrotonde. www.kennisrotonde.nl/vraag-en-antwoord/zelfregulerend-leren-onderwijzen-in-het-mbo
- Leflot, G. (2021), *Implementatiegids voor innovaties in het onderwijs*. Garant.
- McIntosh, K., 2017. Factors Predicting Sustained Implementation of a Universal Behavior Support Framework.
- NIRN. (2013). Active implementation frameworks Chapel Hill, NC
- NJI ECBO, 2023. *Succesvolle aanpakken voor mbo-studenten in een kwetsbare positie*. www.nji.nl/uploads/2023-03/Succesvolle-aanpakken-voor-mbo-studenten-in-een-kwetsbare-positie.pdf
- Samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs bedrijfsleven (2020). Adviesrapport niveau 2. <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-e0afac62-0295-4f67-9b5a-0138a2b32dbe/pdf>
- Inspectie van het Onderwijs (2019) Effectief MBO 2. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
- Van Leeuwen, E., Albrecht, G., Vinkenvleugel, M. (2021). Schoolwide Positive Behavior Support (SWPBS) : Een succesvolle aanpak op school- een beschrijving van de aanpak en richtlijnen voor implementatie. https://swpbs.nl/images/2021/08/4_vanleewenalbrechtvinkenvleugel2012implementatieswpbs_1.pdf